

HERSTELRECHT ALS (H)ERKENNING VAN SLACHTOFFERSCHAP

Herstelrecht is een noodzakelijke aanvulling op het strafrecht, betoogt criminoloog Gert-Jan Slump. Een dialoog tussen slachtoffers en plegers kan soms de sleutel zijn tot een rechtvaardige uitkomst en psychosociaal herstel.

Door Gert-Jan Slump

Een geëscaleerde buurtruzie tussen Henry en Charlie loopt uit op een handgemeen. Het gaat er stevig aan toe en Henry werkt Charlie hardhandig tegen de grond. Charlie komt met zijn hoofd op de stoeprand terecht, raakt in coma en overlijdt even later in het ziekenhuis. Zowel de familie en vrienden van Henry als die van Charlie zijn diep geschokt.

De zaak wordt vervolgd. Enkele maanden later, in aanloop naar de rechtszitting, doen beide families het verzoek om te onderzoeken of mediation voorafgaand aan de zitting mogelijk is. Henry, enkele van zijn naasten, en een aantal nabestaanden en vrienden van Charlie willen hierbij aanwezig zijn. Na zorgvuldig overleg met alle betrokkenen stemt de officier van justitie hiermee in. Het mediationbureau wijst twee mediators toe aan de zaak, die afzonderlijke voorgesprekken voeren met alle deelnemers.

De kern van herstelrecht ligt in het erkennen en, waar mogelijk, herstellen van het geleden nadeel

Tijdens de mediation wordt de toedracht van de buurtruzie en het noodlottige overlijden van Charlie als gevolg van Henry's handelen besproken. Er is volop ruimte voor vragen, het uiten van gevoelens en gedachten van beide kanten. Henry betoont oprecht spijt en beantwoordt alle vragen van de nabestaanden. Daarnaast worden afspraken gemaakt over de toekomst,

aangezien de familie van Charlie Henry na zijn detentie niet wil tegenkomen. De overeenkomst tussen alle betrokkenen wordt aan het strafdossier toegevoegd. Henry wordt op grond van doodslag veroordeeld tot een gevangenisstraf.

Aandacht voor alle partijen

Dit is een van de vele voorbeelden van herstelrechtvoorzieningen die Nederland rijk is. Herstelrecht (of restorative justice) wint sinds de tweede helft van de vorige eeuw terrein als alternatieve manier om met strafbare feiten en conflicten om te gaan. Deze benadering stelt de dialoog tussen slachtoffers en verdachten of plegers centraal, waarbij mediators en bemiddelaars zich richten op herstel en een rechtvaardige uitkomst voor alle betrokkenen. De schade en het nadeel die door een strafbaar feit ontstaan, mogen niet worden genegeerd.

Vanuit een herstelrechtelijke benadering moeten alle betrokkenen bij strafbare feiten erkend worden: slachtoffers, nabestaanden en verdachten/plegers, maar ook directe omstanders zoals familie, vrienden, collega's of buurtgenoten. De kern van herstelrecht ligt in het erkennen en, waar mogelijk, herstellen van het geleden nadeel. Dit gaat verder dan alleen directe schade; ook indirecte schade moet serieus worden genomen. Een strafbaar feit heeft vaak bredere gevolgen dan in eerste instantie zichtbaar is. In het strafrecht is een persoonlijke benadering veel minder vaak het geval. Daar worden de direct betrokkenen zelden of nooit betrokken bij het bepalen van de wijze van afhandeling van strafbare

feiten. Traditioneel is het strafrecht een proces tussen de overheid en de verdachte, waarbij het slachtoffer geen procespartij is.

Herstelrecht kan binnen het strafrecht plaatsvinden (mediation in strafzaken) of er parallel aan verlopen (herstelbemiddeling). Naast deze vormen van herstelrecht zijn er in Nederland drie aanvullende voorzieningen: buurtbemiddeling, Halt en de herstelconferentie. Vooral de herstelconferentie is waardevol, omdat hierbij ook andere betrokkenen, zoals familie of buurtbewoners, deelnemen aan het gezamenlijke herstelproces.

Een avondje stappen

Ook in het geval van een ruzie tussen Toon en Hans biedt herstelrecht een oplossing. Toon is met zijn vriend Jesper een avondje uit. Na een paar drankjes ontstaat er een discussie tussen Jesper en een andere man, Hans, die eveneens met zijn vrienden op stap is.

Het conflict escaleert en Toon raakt in een opwelling Jespers tegenstander, Hans, met een vuist in het gezicht. Hans loopt verwondingen op waarvoor hij bij de Spoedeisende Hulp post wordt behandeld. Hij doet aangifte, waarna de politie de zaak in behandeling neemt en doorstuurt naar de officier van justitie.

Toon beseft welke gevolgen zijn actie heeft en voelt zich schuldig. De officier van justitie stelt beide partijen

afzonderlijk voor om mediation te proberen. Beiden zien hierin een kans om de schade te herstellen en een stem te hebben in de uitkomst. Het mediationbureau, waarin het Openbaar Ministerie en de rechtbank samenwerken, wijst twee mediators aan die afzonderlijke voorgesprekken voeren met Hans en Toon.

Toon biedt zijn excuses aan en stelt voor om de medische kosten van Hans te vergoeden

Tijdens de mediation, waarbij op verzoek van Hans en Toon ook enkele vrienden aanwezig zijn, biedt Toon zijn excuses aan en stelt voor om de medische kosten van Hans te vergoeden. Daarnaast spreken ze af dat Toon enkele uren onbetaald werk in een buurthuis zal doen. Ze maken bovendien afspraken over hoe ze in de toekomst met elkaar omgaan als ze elkaar tegenkomen. Op basis hiervan besluit de officier van justitie de zaak niet verder te vervolgen.

Op naar psychosociaal herstel

Hierboven heb ik geprobeerd het belang van herstelrecht voor slachtoffers te benadrukken. Aan het eind van deze bijdrage zoom ik nogmaals in op de vraag hoe de inzet van herstelrecht bij kan dragen aan psychosociaal herstel.

Van slachtoffers wordt min of meer stereotype gedrag verwacht: kwetsbaar, boos, wraakzuchtig

Herstelrecht biedt een slachtoffer de mogelijkheid zeggenschap te hebben en actief regie te voeren over wat er moet gebeuren na een misdrijf. Deze actieve bijdrage staat haaks op wat we kennen als *victim blaming*. Daarbij wordt het slachtoffer in feite verweten zelf aandeel te hebben gehad aan het strafbaar feit. Herstelrecht biedt het slachtoffer ruimte om op te komen voor zijn of haar gerechtvaardigde belangen, of te wel *victim voicing*.

Inzet van herstelrecht biedt ook een tegenwicht aan wat we kennen als *victim framing*. Van slachtoffers wordt min of meer stereotype gedrag verwacht: kwetsbaar, boos, wraakzuchtig. Als zij daaraan voldoen verdienen zij onze sympathie. Slachtoffers die zich actief, assertief, veerkrachtig, en mondig opstellen passen minder gemakkelijk in ons standaard beeld van slachtoffers. Binnen het strafrecht is het risico groter dat de nadruk gelegd wordt op dat stereotype gedrag. Herstelrecht biedt daarentegen een arena om vanuit actieve regie zelf (al dan niet met ondersteuning) vorm te geven aan een rechtvaardige uitkomst en draagt daardoor bij aan *victim emancipation*.

Juist door slachtoffers de ruimte te geven om actief deel te nemen aan het proces, versterkt herstelrecht hun gevoel van autonomie en controle. Herstelrecht helpt hen zo gevoelens van machteloosheid te verminderen, hun vertrouwen in zichzelf en anderen te herstellen, en sociale steun te ervaren. Door erkenning van hun leed

en de mogelijkheid om hun verhaal te delen, kunnen slachtoffers hun ervaring beter verwerken en weer grip krijgen op hun leven.

Wat is daarvoor nodig?

Ik sluit af met een aantal aanbevelingen. Allereerst, moeten we streven naar het creëren van netwerken van vertrouwen en steun tussen slachtoffers, nabestaanden en hun omgeving. Ten tweede, is het belangrijk dat professionals toegankelijk en betrouwbaar zijn, en aansluiten bij dat netwerk van vertrouwen. Daarbij is het van belang om slachtoffers en nabestaanden de ruimte te geven om vanuit de kracht van hun eigen verhalen te handelen. Tot slot, pleit ik voor verdere ontwikkeling van een herstelgerichte en traumasensitieve aanpak binnen het strafrecht, waarbij herstel een cruciale uitkomstmaat wordt van strafrechtelijk handelen.

Alleen door slachtoffers actief te betrekken in het straf- en herstelproces en actief aandacht te hebben voor hun herstelbehoeften, kunnen we leed van slachtoffers verminderen en voorkomen, en ook bijdragen aan een veiliger en rechtvaardiger samenleving.

Gert-Jan Slump - Vrijgevestigd criminoloog, en vernieuwer op het gebied van strafrecht en herstelrecht. Hij is medeoprichter van Restorative Justice Nederland.